

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๔ พุกามและเขมรเป็นอาณาจักรใหญ่ที่มีอิทธิพลครอบงำอยู่บนดินแดนส่วนใหญ่ของภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่พอเริ่มเข้าสู่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ อาณาจักรทั้งสองนี้เริ่มเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่อนตัวของกำลังอำนาจทางการเมืองที่เกิดจากปัญหาภายในและปัญหาการถูกรุกรานโดยรัฐข้างเคียง ประกอบกับขณะที่พุกามและเขมรกำลังก้าวเข้าสู่ความระส่ำระสายนั้นเป็นระยะที่พวกมงโกลเข้ายึดครองอาณาจักรจีน และได้เริ่มเรียกร้องบรรณาการและความจงรักภักดีจากรัฐต่าง ๆ โดยรอบแต่รัฐส่วนใหญ่ไม่ยอมรับอำนาจของมงโกลโดยง่าย จึงนำไปสู่การส่งกำลังไปรุกรานยังดินแดนต่าง ๆ หลายแห่งนับแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ลงมาจนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๖ มงโกลส่งกำลังทหารเข้ายึดครองเมืองหลวงศาลิของอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งอยู่ในทางตอนใต้ของจีนไต่ในปี พ.ศ. ๑๗๔๖ และในอีก ๔ ปีต่อมาก็ผนวกดินแดนของน่านเจ้าเอาไว้ได้ทั้งหมด จากนั้นในระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๐๑ ก็ส่งกำลังเข้ารุกรานไต้หวันตามในแถบตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำแคว ส่วนในค่านพุกาม-พม่า มงโกลได้ส่งผู้แทนไปพุกาม ๒ ครั้ง ในปี พ.ศ. ๑๘๑๔ และ ๑๘๑๖ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้านเรศวรมหาราชครั้งแรกที่ได้รับการปฏิเสฐ และครั้งที่สองกษัตริย์พุกามพระองค์นี้ก็ได้ประหารทูตและผู้ติดตามของมงโกลทั้งหมด การตอบโต้ของพุกามในครั้งนั้นก็นำไปสู่การสงครามระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๓๐ - ๑๘๓๐ อันเป็นผลทำให้มงโกลสามารถยึดครองเมืองหลวงของพุกามได้ในที่สุด การสิ้นอำนาจของพุกามทำให้ยะไข่ตอนเหนือประกาศเอกราชพวกมอญทางใต้ภายใต้การนำของคาระพญาและวาเร (มะกะโท) ก็ถือโอกาสสถาปนาอำนาจของตนเองขึ้น ทางค่านเขมรจักรพรรดิก็บุไล่ขานไล่ส่งทูตไปทักท้อให้อ่อนน้อมถวาย แต่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๘ ก็ทรงดำเนินการทำนองเดียวกับพระเจ้านเรศวรมหาราช โดยการจับทูตมงโกลซึ่งถูกเสี้ย แต่มงโกลยังคิดพันกับสงครามในจามปาอยู่ หากมงโกลเขาชนะจามปาได้ เขมรคงถูกรุกรานอย่างแน่นอน แต่มงโกลปราบจามปาไม่สำเร็จจึงปล่อยให้เขมรเสื่อมอำนาจลงไปพร้อม ๆ กับการตั้งตนขึ้นเป็นใหญ่ของผู้นำรัฐไทยหลายแห่งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา^(๑)

^(๑) กี.จี.อี.ชอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, กรุงเทพมหานคร: มุลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๘๖, ๑๘๘ - ๑๘๙.

การเสื่อมอำนาจและการอ่อนตัวทางอำนาจการเมืองของมหาอาณาจักรทั้งสองทำให้เกิดช่องว่างแห่งอำนาจขึ้นในบริเวณปลายรอบของอาณาจักรทั้งสอง เปิดโอกาสให้แก่แว่นต่าง ๆ ที่เคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจการเมืองสลักตัวขึ้นเป็นอิสระ ที่ชายแดนพุกามตอนเหนือพวกไทใหญ่ได้ตั้งเมืองโมกองขึ้นในปี พ.ศ. ๑๗๕๔ ตั้งเมืองนายขึ้นในปี พ.ศ. ๑๗๖๖ ส่วนชายแดนด้านตะวันตกพวกไทยอาหมได้เข้ายึดครองอัสสัมเอาไว้ได้ในปี พ.ศ. ๑๗๗๒ ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่ละโว้ซึ่งเคยตกอยู่ใต้อำนาจของเขมรมาก่อนได้ประกาศเอกราชโดยการส่งทูตไปจีนหลายครั้งในระยะก่อนปี ๑๔๓๒ นอกจากนั้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำยม น่าน ซึ่งเป็นเขตปลายสุดของอิทธิพลการเมืองของเขมรก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองจากราชวงศ์ของพ่อขุนศรีนาวนำถุม ซึ่งมีความผูกพันทางอำนาจการเมืองกับเขมรมาสู่อำนาจของราชวงศ์พระร่วง พร้อมกับการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นระยะปลายของพุทธศตวรรษ ๑๘๐๐ อาณาจักรลานนาไทยหรือที่ในเอกสารพื้นเมืองเรียกว่า "ลันนา" ก็เป็นรัฐหนึ่งซึ่งสถาปนาอำนาจขึ้นในเขตหุบเขาตอนเหนือของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ แต่เท่าที่ปรากฏยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาและการเกิดขึ้นของรัฐนี้อย่างจริงจัง ทั้งที่รัฐอันเกิดใหม่นี้จะมีบทบาทอย่างมากทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมควบคู่กับอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยาในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง หลักฐานศิลาจารึกของหริภุญชัยสมัยก่อนลันนา (พุทธศตวรรษที่ ๑๘) กับศิลาจารึกของลันนาในระยะต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ก็มีข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่าระยะปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้น^(๒) ที่สำคัญได้แก่การเปลี่ยนแปลงจากราชวงศ์เดิมของกษัตริย์หริภุญชัยมาสู่อำนาจใหม่ "มังราย" ซึ่งสืบทอดอำนาจกันมาได้ ๓-๔ ชั่วรัชกาลแล้ว ตามจารึกวัดพระยืน ลำพูน พ.ศ. ๑๘๑๓^(๓) ซึ่งเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่วุ่นวายไม่ได้มีการศึกษาว่าสืบมาจากพื้นฐานอะไรให้เป็นที่แน่ชัด

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ว่าด้วยการเกิดขึ้นของรัฐพื้นเมืองบ้างก็กล่าวว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขภายใน บ้างก็กล่าวว่าเป็นเรื่องมาจากเงื่อนไขภายนอก

^๒ คุญ ผนวก ง. หน้า ๑๓๓ - ๑๓๔

^๓ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๔), หน้า ๑๓๖ - ๑๔๔.

แต่ประเด็นต่าง ๆ นี้ก็ยังไม่เป็นที่กระจ่างชัด ยอร์ช เซเคส์ ก็เหมือนจะเป็นบุคคลแรกที่กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทั่วไปของโลกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างกว้างขวางว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เปิด โอกาสให้รัฐใหม่หลายแห่งเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสลายตัวของมหาอาณาจักรเก่า ๆ พร้อม ๆ กับการขยายอำนาจของมองโกล และชี้ให้เห็นว่ากลุ่มรัฐไทยเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข เหล่านี้^(๔) ทั้งนี้ กิ.จี.อี. ฮอลส์บรีคหนึ่งซึ่งอธิบายด้วยเงื่อนไขเดียวกัน ปราชญ์หลายคนอธิบาย ด้วยเงื่อนไขของพุทธศาสนาที่ใหม่ที่กระจายเข้ามาหลังการฟื้นฟูใหม่ในลังกา โดยเฉพาะใน ประเด็นที่ว่าหลักการของพุทธศาสนาใหม่ได้มีส่วนทำลายพื้นฐานทางความคิดเกี่ยวกับอำนาจรัฐเก่า ให้หลายลง พร้อมกับการเติบโตขึ้นของผู้นำรุ่นใหม่ซึ่งจะอาศัยแนวความคิดของรัฐในคติทาง พุทธศาสนาใหม่สถาปนาอาณาจักรของตนเองขึ้นในลุ่มอำนาจรัฐเคมลง หลายคนพยายามค้นหาถึง ลักษณะ "พื้นเมือง" (indigenous) ที่จะตอบโต้กับกระแสการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอก ซึ่งจะทำให้สังคมและรัฐพื้นเมืองที่เกิดขึ้นมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ฯลฯ แต่ประเด็นหลังนี้ ยังมีการศึกษากันไม่มากนัก โดยเฉพาะกับกลุ่มรัฐไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ปัญหาอันสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่เป็นเอกสารและเป็น หลักฐานพื้นเมือง หลายรัฐเพิ่งจะมีเอกสารของตนเองขึ้นในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ แต่หลายรัฐ เองจะเริ่มในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งอาณาจักรล้านนาไทยก็อยู่ในวิสัยประการหลังนี้ เอกสารหลาย ชิ้นเป็นฉบับซึ่งคัดลอกขึ้นเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้ แต่มีข้อความกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อหลายร้อยปี ที่ผ่านมาแล้ว หลักฐานเหล่านี้ยังไม่มีมีการชำระและยังไม่ได้รับการอธิบาย ฉะนั้นปัญหาจึงอาจเป็น เงื่อนไขอันหนึ่งซึ่งทำให้การศึกษาเกี่ยวกับรัฐในล้านนา โดยเฉพาะในระยะต้นของการก่อตัวเป็นไป อย่างจำกัด และยังไม่มีมีการเสียดศึกษาหรือการนำมาใช้โดยไม่มีหลักฐานคณาจารย์ก็อาจอ้าง หรือ ระบายโตที่ยังไม่มีวิธีการที่เพียงพอ

อย่างไรก็ตาม ควบคู่ความสนใจในความเป็นลักษณะอันพื้นเมืองของหลักฐานประกอบกับผล การค้นคว้าใหม่ ในหลักฐานของจีนและพม่าจึงทำให้ผู้เขียนมุ่งศึกษาเรื่องนี้ โดยหวังที่จะให้เห็น

^๔ กู ยอร์ช เซเคส์, ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน (แปลโดย ปัญญา บุวิสุทธ, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๐๘ - ๑๑๓ หรือในฉบับภาษาอังกฤษโดย G.Coedes, The Making of South East Asia (Translated by H.B. Wright, (Berkley : University of California Press, 1967), pp. 121-136.

แนวทางพื้นฐานต่อการศึกษาที่เกี่ยวกับอาณาจักรน่านไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานภูมิหลังและความเป็นมาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรัฐใน
ล้านนาจากหลักฐานพื้นเมืองที่มีอยู่ โดยเฉพาะในช่วงหัวเลี้ยวของการเปลี่ยนแปลงในระหว่าง
ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙

๒. เพื่อศึกษาดังการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคม
ภายใน โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวเพื่อการสถาปนาอำนาจของผู้นำล้านนาในระบอบพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๘ ซึ่งจะเป็ประเด็นสำคัญที่จะนำไปสู่การอธิบายการเกิดขึ้นของรัฐใหม่ในเวลาต่อมา

๓. เพื่อศึกษาดังความพยายามในการสร้างอำนาจทางการเมืองของผู้นำล้านนาและ
การสถาปนาอาณาจักรรัฐในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๒๐

ขอบเขตของการศึกษา

ระยะเวลาที่จะศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เน้นอยู่ที่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาอันสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างรัฐใหม่ของ "มังราย" และราชวงศ์
แต่เนื้อหาของเรื่องจะกล่าวถึงภูมิหลังและความเป็นมาเกี่ยวกับรัฐน่านขึ้นไปถึงระบอบก่อนพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๘ ด้วย เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความเป็มาเชิงประวัติศาสตร์และพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงที่
จะเกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ขณะเดียวกันก็จะกล่าวถึงบทบาททางการเมืองและการสร้างรัฐของ
ผู้นำล้านนาลงมาถึงระบอบก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องและการ
ขยายตัวของชนบะเขตอำนาจรัฐตลอดจนความพยายามในการสร้างศูนย์กลางและความเป็นเอกภาพ
ของอาณาจักรน่าน

วิธีการศึกษาและหลักฐานที่ใช้

แบบการศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการพรรณาคความเชิงวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์
(Historical Analysis) โดยอาศัยข้อมูลจากหลักฐานประเภทเอกสาร ๒ ประเภท

๑. หลักฐานชั้นต้น (Primary Sources)

๒. หลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources)

หลักฐานชั้นต้น ส่วนใหญ่ได้แก่หลักฐานพื้นเมืองจำพวกศิลาจารึก อาทิ ศิลาจารึกวัดพระยืน ลำพูน พ.ศ. ๑๔๑๓ ศิลาจารึกราชวงศ์มังราย ลพ. / ๔ พ.ศ. ๑๔๕๔ และตำนานบางฉบับซึ่งแต่งในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ อาทิ ตำนานมูลศาสนา (แต่งประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑) และชินกาลมาลีปกรณ์ (พ.ศ. ๒๐๕๔ - ๒๐๗๑) เป็นต้น

หลักฐานชั้นรอง ส่วนใหญ่ได้แก่ เอกสารผลการค้นคว้าจากเอกสารหรือหลักฐานชั้นต้นของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ในรูปของบทความและหนังสือเล่มที่สำคัญได้แก่ ผลงานการค้นคว้าหลักฐานจีนและพม่าของ จี. เอช. ลูซ (G.H. Luce) หนังสือพงศาวดารโยนกของพระยาประชากิจกรจักร์ (แฉม บุนนาค) ทั้งนี้รวมทั้งเอกสารพื้นเมืองที่ได้รับการคัดลอกขึ้นในระยะหลังด้วย เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน เป็นต้น

คำชี้แจงเฉพาะ

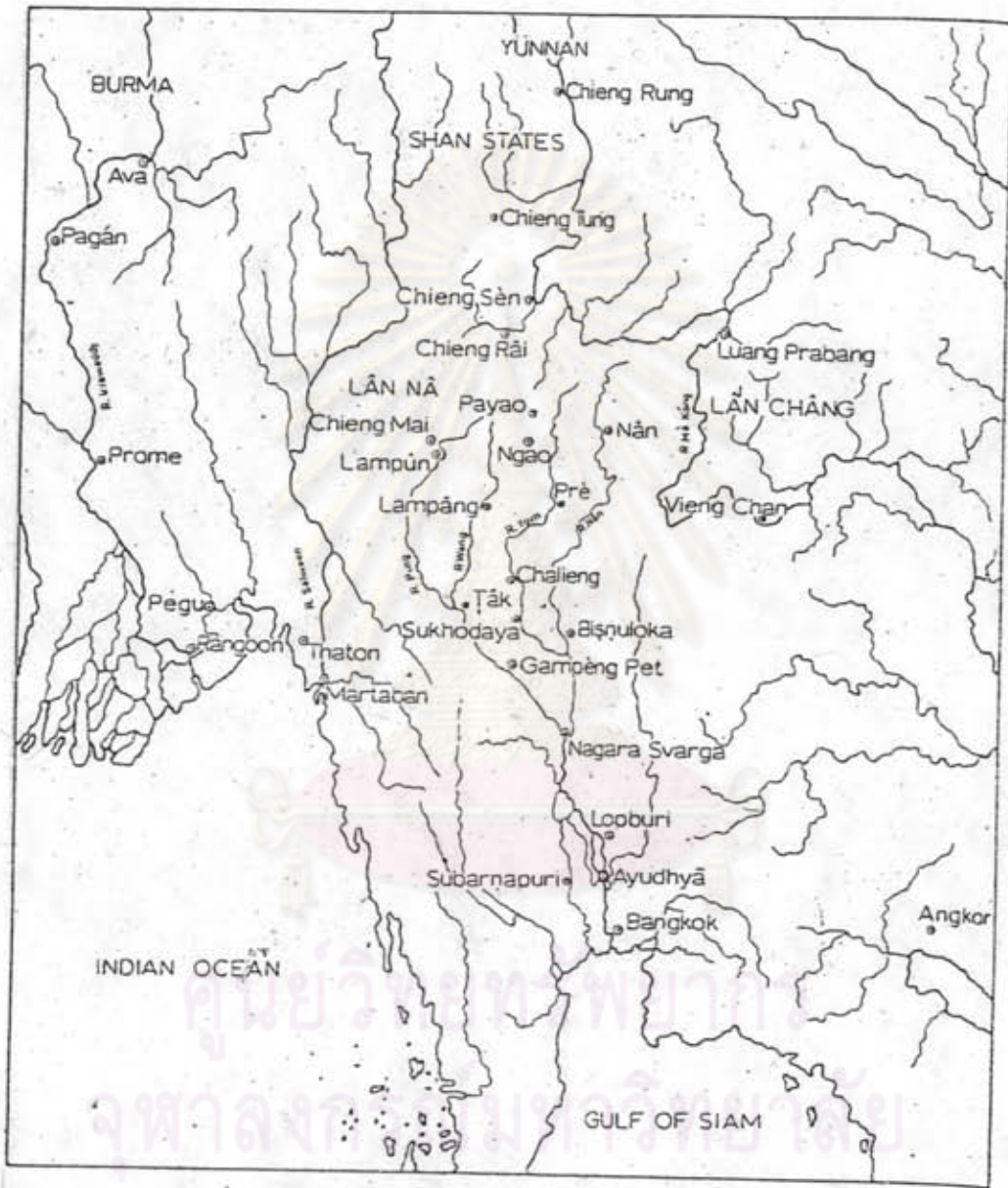
สำหรับคำว่า "ล้านนา" หรือ "อาณาจักรล้านนา" ที่ใช้ในเนื้อหาของวิทยานิพนธ์นี้ หมายถึง "อาณาจักรล้านนาไทย" คำที่ใช้เป็นชื่อของวิทยานิพนธ์ แตกต่างจากคำว่า "ล้านนา" และ "ล้านนาไทย" เพราะสองคำหลังนี้มีความหมายเป็นเพียงดินแดนส่วนหนึ่งที่เป็นภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบันแต่คำว่า "อาณาจักรล้านนาไทย" หมายถึงรัฐ (State) เช่นเดียวกับคำว่า "ล้านนา" ที่ใช้อยู่ในศิลาจารึก

อนึ่ง คำว่า "อาณาจักรล้านนาไทย" พระยาประชากิจกรจักร์ (แฉม บุนนาค) เป็นบุคคลที่เริ่มใช้โดยหมายถึงรัฐของกษัตริย์เชียงใหม่ หรือราชวงศ์มังรายในระยะพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ลงมาถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ก่อนที่จะถูกยึดครองโดยพม่าในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒

อักษรย่อที่ใช้

- ป.อ.บ. = วารสารแถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารและโบราณคดี
- JSS. = Journal of the Siam Society

ลานนา (LÁN NĀ) และดินแดนใกล้เคียงในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑

(Maps were drawn by David K. Wyatt.)

